

K DEJINÁM PRVÉHO FILOZOFICKÉHO ČASOPISU NA SLOVENSKU I

KAROL KOLLÁR, Filozofický ústav SAV, Bratislava

KOLLÁR, K.: On the History of the First Philosophical Journal in Slovakia I
FILOZOFIA 60, 2005, No 10, p. 774

The paper examines the origins and the development of the first philosophical journal – *Filozofický sborník* – established and published by the Philosophical department of the national cultural institution Matica slovenská. The specific character of the journal was determined also by the fact that its publishing house was the first philosophical non-university institution in Slovakia (1940 – 1948). The attention is paid mainly to the professional and ideological ambitions of the periodical, which have changed dramatically several times during the time of its existence. The reasons of these changes were of external (social and political) as well as of internal (a replacement of the editor-in-chief) character.

Filozofický sborník (štvrtročník Filozofického odboru Matice slovenskej) bol prvým inštitucionálnym, najmä filozofii venovaným periodikom vydávaným na Slovensku v minulom storočí. Perepetie jeho vzniku, jeho vychádzania, vývinu i zániku sú jednoznačne poznamenané dobou, v ktorej časopis reálne existoval. V tejto súvislosti však treba vopred predostrieť, že jeho metamorfóza v historicky relatívne krátkom období jeho pôsobenia (v dejinách myslenia na Slovensku) nesie okrem dobových, objektívnych, nezávislých exogénnych limitov, určujúcich samotnú existenciu periodika, aj relevantný imprinting osobnosti jeho šéfredaktora (v súdobom označení sa tento názov funkcie prvého vedúceho redaktora nepoužíval, išlo skôr o opisné vyjadrenie tejto funkcie).

Pri historicko-analytickom posudzovaní časopisu je možné zvoliť rôzne štruktúrovanie (chronologické, ale i tematické) podľa rôznych kritérií: spoločensko-politických a ideových. Časopis vychádzal za troch režimov. Prvá a najväčšia časť vyšla počas existencie vojnového Slovenského štátu v rokoch 1940 – 1944. Druhá, relatívne vnútorne homogénna časť vychádzala už v podmienkach povojnovej demokratickej Československej republiky v rokoch 1946 – 1947 a tretia časť časopisu v období terminálnom pre jeho existenciu, za režimu nastupujúceho totalitného ľudovodemokratického zriadenia v Československu, vyšla v roku 1948. Toto hrubé alebo rámcové štruktúrovanie vonkajších podmienok vychádzania časopisu by však bez doplňujúcej detailnejšej vnútornej analýzy neposkytovalo dostatočne verný obraz jeho vnútorného vývinu a jeho metamorfóz, ktoré reálne prebiehali za objektívne nepriaznivých vonkajších okolností jeho vychádzania.

Máme tým na mysli často zaznávanú funkciu vedúcej osobnosti periodika pri presadzovaní modifikácie, resp. špecializácie jeho zamerania. Pochopiteľne, aj vplyv

osobnosti šéfredaktora mal svoje dobové spoločensko-politické a iné limity, ale napriek tomu je jeho pôsobenie na zameranie časopisu jasne identifikovateľné a čitateľné. Medzi špecifiká prvého odborného a inštitucionalizovaného filozofického periodika na Slovensku patrí totiž i to, že v relatívne krátkom období jeho vychádzania (v rozpätí necelého desaťročia) bolo vedené štyrmi (výkonnými) redaktormi, resp. šéfredaktormi, ktorí mu vtlačali určitú orientáciu. Aké bolo personálne obsadenie najvyššieho redakčného postu Filozofického sborníka, to najlepšie uvidíme na nasledujúcej stručnej chronológii:

– rok 1940, roč. I, zodpovedný redaktor St. Mečiar – rediguje Š. Polakovič;
– rok 1941, roč. II, zodpovedný redaktor St. Mečiar – rediguje Š. Polakovič (reálne však redigoval len prvé dve čísla druhého ročníka; čísla 3 a 4 v roku 1941 boli redigované kolektívne už pod vedením A. Hirnera). V tiráži periodika sú ale, zrejme zo zotrvačnosti, uvedení ešte stále prví dvaja činitelia;
– rok 1942, roč. III, zodpovedný redaktor A. Hirner, podobne v rokoch 1943 a 1944. V roku 1944 v V. ročníku vyšli len tri čísla, štvrté číslo nevyšlo pre odchod vedúceho redaktora do Slovenského národného povstania. V roku 1945, resp. s týmto vročením, časopis nevyšiel, objavuje sa opäť na scéne až s vročením 1946 ako dvojčíslo, roč. VI – VII, pod redakčným vedením J. Diešku. Rok 1947 je opäť poznamenaný dramatickou zmenou či ruptúrou. Pre presnosť treba uviesť, že povojnové vročenia časopisu nekorešpondujú s reálnymi rokmi vychádzania. Tak napríklad v ročníku VIII, s vročením 1947 došlo k zmene šéfredaktora už od tretieho čísla, J. Dieška bol odvolaný a na jeho miesto nastúpil M. Topoľský. Pritom však táto skutočnosť, zmena vedúceho redaktora, je avizovaná práve v časopise s vročením 1947. Zmena šéfredaktora sa pritom odohrala až ako dôsledok spoločenského prevratu vo februári 1948, to znamená, že časopis s vročením 1947, jeho dvojčíslo 3 – 4, vyšlo reálne až po februári 1948. Posledným ročníkom časopisu je ročník IX vydaný s vročením 1948, jeho vedúcim redaktorom je už etablovaný M. Topoľský a pod jeho redigovaním časopis zanikol.

Podrobnejšiu genézu zakladajúceho obdobia časopisu Filozofický sborník podáva vo svojich štúdiách J. Uher, a to najmä v stati *Z dejín slovenskej filozofie (Filozofia na stránkach Filozofického sborníka za slovenského štátu)*, publikovanej v pomerne ideovo „uvoľnenom“ období v roku 1967 [1]. A k tejto téme sa vracia v novšej štúdii *Filozofický zborník – časopis filozofického odboru MS 1940 – 1948*, publikovanej v rozsiahlom súbore prác *Filozofia na Slovensku v XX. storočí*, vydanom v roku 1998 [2]. Najmä v tejto novšej štúdii J. Uher podáva výstižný opis počiatkov periodika, ktorý považujeme za potrebné uviesť: „Prvé čísla časopisu v roku 1940 redigoval Štefan Polakovič a ako zodpovedný redaktor v ňom figuroval Stanislav Mečiar, ktorý však doň neprispieval. Neskôr sa redakcia zmenila. 30. apríla 1941 bol založený filozofický odbor Matice slovenskej a Filozofický zborník vyhlásil za svoj „úradný časopis“, čo sa prejavilo i v jeho názve Filozofický sborník, časopis filozofického odboru MS. Výkonným a zodpovedným redaktorom sa onedlho stal A. Hirner, ktorý ho redigoval v nasledujúcich ročníkoch až do roku 1944. Tým nastala v jeho vydávaní zreteľná zmena. A. Hirner na rozdiel od Š. Polakoviča viditeľne

zmenil jeho zameranie tým, že mu poskytol pluralitnejšiu náplň. A to nielen čo do obsahovej zameranosti príspevkov, ale aj z hľadiska rôznorodosti spektra autorov, pokiaľ boli, pravda, v pomerne úzkej základni graduovaných odborníkov vôbec poruke.“ ([2], 452) V tejto súvislosti považujeme za potrebné poznamenať, že nie je našou ambíciou podať v tomto príspevku hĺbkovú analýzu celého rozsiahleho heterogénneho a aj interdisciplinárneho materiálu. Boli v ňom totiž publikované príspevky z filozofie, psychológie, sociológie, metodológie, logiky a sémantiky i estetiky. Skôr chceme poukázať na niektoré menej známe faktografické reálie tohto rozporuplného periodika so zreteľom na spektrum názorov a ich vývin, pertraktovaný na stránkach prvých ročníkov. Venujme teraz pozornosť jednotlivým ročníkom časopisu, aby sme mohli sledovať jeho vývin i metamorfózy prebiehajúce na jeho ploche. Hneď v prvom čísle prvého ročníka Filozofického sborníka v redakčnej úvahe z pera „redaktora“ Š. Polakoviča, nazvanej *Na cestu*, hovorí autor o „dôvodoch“ založenia Filozofického sborníka. Ďalej tu informuje o „cieľoch“ Filozofického sborníka a „ideových smerniciach“, podľa ktorých sa bude Filozofický sborník riadiť. Medzi dôvody založenia, podľa autora patrí najmä potreba zaplniť existujúcu medzeru v kultúrnom živote slovenskej inteligencie. Druhým dôvodom je prízvukovaná skutočnosť, že „filozofia je základom všetkých duchovných odborov vedeckých a myšlienkovou základňou praktického života... Filozofický sborník bude... usmerňovateľom všetkých tých, ktorí to úprimne myslia s národom na poli kultúry, bude podnecovateľom k mysleniu a hýbateľom stojatých vôd dejinami spohodlného slovenského inteligenta.“ ([3], 2)

Ako ďalší dôvod vzniku časopisu uvádza autor textu vítanú rastúcu potrebu filozofie v kultúrnom živote Slovenska. Zároveň sú v úvahe voľne formulované rozmanité ciele, ktoré sa môžu dosiahnuť práve vydávaním Filozofického sborníka. Jedným z cieľov periodika je prinášať „pôvodné odborné riešenia rozličných filozofických otázok z pera slovenských mysliteľov“ ([3], 4). Ďalším z cieľov zakladaného časopisu je ambícia oboznamovať slovenskú odbornú verejnosť s filozofickými problémami a so stavom filozofie u iných národov ([3], 4). Medzi náročnejšie ciele časopisu zasa nesporne patrí ten, ktorý si kladie za úlohu „riešiť“ zo stanoviska filozofických prúdov duchovné problémy Slovenska“ ([3], 4). V tejto súvislosti autor textu dôrazne odmieta podozrenie z filozofického pragmatizmu, ale zároveň formuluje tézu o povinnosti slovenských filozofických mysliteľov slúžiť slovenskému životu.

Ako najdôležitejšia a zároveň z hľadiska smerovania a zamerania časopisu najdôležitejšia sa javí tá časť úvahy redaktora, v ktorej sa objavujú „ideové smernice“, podľa ktorých sa bude novovzniknuté periodikum v budúcnosti „spravovať“ (oba termíny autor s obľubou používa v textoch aj na iných miestach). Predsavzatia a ambície proklamované v preambule časopisu boli skutočne vznešené – podľa nich sa novovzniknutý časopis „nezapriaha úzkoprso do káry nijakej filozofickej školy, chce slúžiť len pravde a nie školám“ ([3], 5). Ale vzápätí po tejto pozitívnej formulácii toho, čo je žiaduce, v texte prichádza menej vznešené varovanie, kde je už neliberálne chápanie poslania Filozofického sborníka formulované celkom jasne. Podľa tejto Polakovičovej „ideovej“ smernice existujú reálne dve filozofie: jedna, ktorá

životu slúži, a teda je mu na prospech, t. j. filozofia života, a na druhej strane filozofia, ktorá život poškodzuje, a to je filozofia, „ktorá odporuje viere, mravom, spoločnosti a vedeckým záverom“ ([3], 6). Takáto filozofia podľa Polakoviča nemá mať miesto na stránkach Filozofického zborníka. „Preto Filozofický zborník, ako spolubudovateľ slovenského života, nemôže byť voľnou tribúnou takých názorov, ktoré tento slovenský život môžu nielen otráviť, ale i priviesť do záhuby. Filozofický zborník, ako ideový usmerňovateľ slovenského národa (! K. K.) nemôže vpustiť za hradby Trójskeho koňa, v ktorom sa skrývajú nepriatelia slovenského národa: tým by sa dopustil zradu na národe.“ ([3], 6) Takto teda bola definovaná ideová platforma vznikajúceho periodika, ktorá v tomto zmysle bola aj konzekventne realizovaná, najmä v prvých šiestich číslach časopisu. Čo sa týka realizácie účinnosti nami podčiarknutej ambície, t. j. či a nakoľko v realite Filozofický zborník splnil úlohu ideového usmerňovateľa slovenského národa, je možné oprávnené konštatovať, že šlo skôr o náročné želanie autora textu, ktoré bolo východiskom tejto tézy. Pokiaľ ide o vnútornú štruktúru časopisu po formálnej stránke, časopis v podstate počas celej svojej existencie obsahoval nasledovné rubriky: *Články* – t. j. state alebo štúdie; *Poznámky*, neskôr sa rubrika rozšírila na *Poznámky a diskusie*; ďalej rubriku *Rozbor kníh* – čo v skutočnosti boli rozšírené recenzie, a ďalšiu rubriku *Recenzie*, ktoré boli skôr rozšíreným anotáciami. Počnúc tretím ročníkom pribudla aj rubrika *Rozhľady*. Táto inak vnútorne heterogénna rubrika bola v podstate aktuálnym informatóriom o dianí v súdobom filozofickom svete (sem patrili informácie z vedeckých podujatí, oznamy o vzniku či zániku odborných periodík, príspevky k jubileám, nekrológy pri príležitosti úmrtia známych osobností, správy o výuke filozofie na zahraničných univerzitách, ale aj správy o činnosti filozofického odboru Matice slovenskej. Nachádzame tu i prvú stručnú zmienku o vzniku Filozofického ústavu Slovenskej akadémie vied a umení v roku 1946.

Pokiaľ ide o obsahovú náplň zborníka (články, štúdie), tá sa, ako sme už spomenuli, v priebehu vychádzania periodika menila a ideové ťažisko publikovaných príspevkov sa posúvalo. Vo všeobecnosti však môžeme konštatovať spolu s J. Uherom, že zvlášť v období pred februárom 1948 sa Filozofický zborník venoval najmä týmito témam: „... náboženskej, predovšetkým katolíckej filozofii a z tohto hľadiska problémom metafyziky, ontológie a noetiky, dejinám (v nich najmä oživovaniu starších filozofických tradícií na Slovensku), časovým úvahám, recenziám, nezriedka i polemikám a z ideologického hľadiska (popri svetonázorových problémoch) predovšetkým otázkam národa, nacionalizmu, ich vzťahu ku kresťanstvu a všeobecne k humanizmu. Zaznamenať treba tiež i pokusy o tvorbu domácej filozofickej terminológie.“ ([2], 452)

Ťažisko filozofických štúdií najmä v prvých dvoch ročníkoch časopisu, ktoré boli redigované Š. Polakovičom, spočívalo v katolíckej náboženskej filozofii, ktorú najmä v podobe blondelizmu tlmočil a priorizoval sám Polakovič. Jeho vklad do tejto témy bol rozsiahly, vypracoval sériu štúdií, ktoré boli publikované na pokračovanie v troch číslach prvého ročníka i v ročníku druhom pod názvom *Úvod do blondelizmu*. Ďalej preložil a uverejnil v časopise preklad práce M. Blondela *Myšlienka pre čin-*

nosť a činnosť pre spojenie s pravdou a dobrom. O tom, že Š. Polakovič mal časopis takpovediac vo svojej réžii, svedčia i početné ďalšie texty z jeho pera. Nachádzame tu úvahu *O slovenskom filozofickom zborníku* – čo bola síce dobrá idea, ktorá ma za cieľ vniesť do súdobého terminologického chaosu systém, ale metodika, ktorú navrhol Š. Polakovič, pôsobí pri dnešnom (ale i súdobom) pohľade bizarne. Pri vytváraní slovníka navrhuje totiž autor opäť dodržiavať isté „smernice“, medzi ktoré patria najmä tieto: „Predovšetkým treba odstrániť zo slovenčiny zamieňanie konkrétnych pochopov s abstraktnými a abstraktných s konkrétnymi.“ ([3], 36) Ďalej, „pre pojmovú presnosť bude treba obnoviť niektoré staršie výrazy slovenské, čo bude pravda vyžadovať štúdium starších prekladov modlitieb z latinčiny“ ([3], 37).

Uvedené smernice sú pomerne podrobné a špecifikujú rôzne etymologické postupy pri vytváraní nových filozofických pojmov a výrazov pri využití aj cudzojazyčných výrazov, ale, ako upozorňuje Š. Polakovič, „veľmi dobrou pomôckou bude i staroslovenčina najmä pre odvetvie filozoficko-teologických termínov... z týchto výrazov bude možno niektoré obnoviť a uviesť do používania... nejde tu o asimiláciu cudzieho tovaru, ide o našské írečité výrazy, užívanými našimi dedmi“ ([3], 40). Slovník by mal mať podľa predstáv autora dve časti, pričom v prvej časti – tzv. inojazyčno-slovenskom slovníku by boli cudzojazyčné termíny zoradené alfabeticky. Mala by slúžiť najmä ako pomôcka čitateľom inojazyčnej filozofickej produkcie. Ku každému výrazu v tejto časti by bol pripojený „stručný ale dostatočný výklad zmyslu a používania daného výrazu, ako je to v inorečových slovníkoch napr. Lalandovom, alebo Eislerovom“ ([3], 40). Druhá časť slovníka mala tiež v alfabetickom zoradení predstavovať slovensko-inojazyčný slovník, ale už bez výkladu a poznámok. Jej význam videl autor najmä v tom, „že bude na pomoc dorastajúcim čitateľom slovenskej filozofickej produkcie, poukáže ich na cudzí výraz, kde nájdú pripojený význam slova“ ([3], 40). Týmto trochu svojráznym úvahám autora textu sme venovali pozornosť preto, že napriek dlhému časovému úseku od deklarácie v podstate zmysluplného zámeru vytvorenia slovenského filozofického slovníka sa ho, žiaľ, doteraz nepodarilo (samozrejme, v modernej modifikovanej podobe) realizovať.¹

Napriek tomu, že v prvom ročníku Filozofického sborníka zaberajú značný priestor príspevky Š. Polakoviča, nešlo o monotematický ročník či akýsi autorov ideový monopol. V rubrike *Poznámky* sa nachádzajú tri príspevky od Š. Polakoviča a v rubrike *Rozbor kníh* sú od tohto autora príspevky dva. Jednak tu analyzuje prácu Š. Osuského *Prvé slovenské dejiny filozofie* a zároveň dielo W. Glunglera *Theorie der Politik*. Táto recenzia predstavuje mimoriadne odióznou charakteristiku práce nemeckého národno-socialistického ideológa, o ktorej Š. Polakovič nadnesene píše, že táto práca znamená „jeden z dôležitých medzníkov vo vývine politického myslenia ľudstva“ ([3], 247). Podľa Š. Polakoviča W. Glungler vo svojej práci venoval pozornosť novým svetonázorovým a politickým hnutiam „medzi ktoré radí – komuniz-

¹ Situácia sa ale v poslednom období mení. Z iniciatívy Andreja Kopčoka, podporovanej vedením FiÚ SAV, sa príprave prvého biografického slovníka slovenských filozofov venujú pracovníci Oddelenia dejín slovenskej filozofie FiÚ SAV.

mus, fašizmus a národný socializmus. A usporiadal (ich – K. K.) z hľadiska teoreticko-politického v duchu národného socializmu. W. Glungler v tomto diele, po ktorom bude siahať kultúrne ľudstvo, ako siaha po Aristotelovej *Politike*...“ ([3], 247). Spolu má v prvom čísle Filozofického sborníku Š. Polakovič publikovaných až deväť recenzií kníh cudzojazyčnej proveniencie.

Ako sme už uviedli, Filozofický sborník počas svojej existencie, v niektorých ročníkoch viac, v niektorých menej, poskytoval priestor prezentácii výsledkov aj z iných, filozofii príbuzných disciplín. Už v prvom ročníku sa stretávame s príspevkami z oblasti psychológie, ale aj článkami na pomedzí prírodných vied a filozofie. Máme na mysl napr. stať F. Zavarského *Moderná fyzika a prírodná filozofia*. V prvom ročníku časopisu sa však v rubrike *Poznámky* nachádza aj krátky príspevok pod názvom *Slovenský národný socializmus*, označený šifrou Rd. – čo vlastne znamenalo stanovisko redakcie. Vzhľadom na to, že autorom rovnomennej publikácie *Slovenský národný socializmus* s podnázvom *Ideové poznámky* bol Š. Polakovič (jej recenzia je uverejnená v druhom ročníku Filozofického sborníka v rubrike *Rozbory kníh*), je možné s veľkou mierou pravdepodobnosti identifikovať ako autora poznámky práve Š. Polakoviča.

Tento krátky príspevok sa skutočne odlišuje od ostatných textov časopisu svojou apologetickosťou a až zarážajúcou servilnosťou a oportúnnym pragmatizmom. V príspevku chce autor vysvetliť svojbytnosť pojmu *slovenský národný socializmus*, čím reaguje na súdobý odpor a obavy slovenskej intelektuálnej obce z implantácie takéhoto pojmu do domáceho prostredia. Autor článku pripúšťa, ako dokazuje i nasledujúci citát, že pôvodný výraz *nemecký národný socializmus* evokoval v našom prostredí skutočne negatívne emócie. Aby tieto obavy rozptýlil, použil autor poznámky svojráznu argumentáciu, keď píše doslova: „U nás nedávno stretla sa verejnosť s výrazom slovenský národný socializmus. Nakoľko massa nerozmyšľa..., je pochopiteľné, že vo výraze, ktorý bol spojený v určitom čase so svojou širokou obsahovou perifériou s niektorými vieroučnými zásadami, vynorilo sa ako strašidlo to, s čím si pospolitosť asociovala tento výraz. Táto obava bola však bezpredmetná, lebo u nás nejde o nemecký národný socializmus, ale o slovenský, ktorého obsah presne ohraničil predseda vlády Dr. Tuka tým, že povedal, že slovenský národný socializmus je nositeľom Hlinkovho ducha a Hitlerových metód.“ ([3], 180)²

Treba povedať, že dejinný vývin v krátkom čase, žiaľ, dal za pravdu vystrašenej, nepremýšľavej „masse“, a nie eufemistickým konfabuláciami a víziám autora poznámky.

V druhom ročníku Filozofického sborníka napriek tomu, že ešte v prvých dvoch číslach bol redigovaný Š. Polakovičom a ako zodpovedný redaktor bol naďalej v tiráži uvedený St. Mečiar, je predsa len badateľný posun v orientácii periodika

² Analýze názorov Š. Polakoviča na problematiku národa i jeho všeobecnej teórii národa – naciológii sa venuje J. Balážová vo svojej rozsiahlej štúdii *Primordialistická koncepcia národa Štefana Polakoviča*, ktorá je v slovenskej filozofickej tvorbe ojedinelá vytvorením viacdimenzionálneho obrazu vývinu jeho koncepcie národa ([8], 181 – 193).

v tom zmysle, ako o tom píše tiež J. Uher: „Iracionálnu orientáciu oficiálnej filozofie najviac však narušali publikácie Igora Hrušovského a popri nich aj state a články S. Felbera. Ide o najmä o Hrušovského prvé knižné práce *Teória vedy* (1941) a *Vývin vedeckého myslenia* (1942), ktoré vzbudili ohlas tak vo vedeckej obci, ako aj na stránkach časopisu, o ktorom je tu reč. Aj state, ktoré uverejnil Hrušovský priamo na stránkach Filozofického zborníka, však vzbudzovali odozvu i polemiku zo strany autorov s inou filozofickou orientáciou.“ ([2], 453)

Pre presnosť dodajme, že v druhom ročníku Filozofického zborníka publikoval I. Hrušovský štúdiu *Metóda dejín filozofie*, ktorej oponentom bol najmä M. Chladný-Hanoš. V tomto ročníku sa opäť objavujú články aj od mimofilozoficky orientovaných autorov, a to najmä od sociológov P. Gulu (štúdia *Postoje k štátu*) a Alexandra Hirnera, ktorý prispel dvoma štúdiami, a to *Náhľady organicistov v sociológii* a *Gustav LeBon a teórie davu*. Š. Polakovič tu publikoval svoju záverečnú časť seriálu štúdií z prvého ročníka *Úvod do blondelizmu* a článok *O dôkazoch existencie Boha*.

Medzi príspevkami druhého ročníka Filozofického zborníka sa opäť v rubrike *Poznámky* nachádza kontroverzný text nazvaný *Právo na kultúru*, signovaný opäť šifrou Rd. Text je zrejme znova reakciou na názory verejnosti na neľudské protizidovské zákony vtedajšieho režimu, ktoré vyvrcholili prijatím tzv. Židovského kódexu. Ako uvádza k tejto téme historička práva K. Zavacká: „V podstate súhrnné spracovanie právnych predpisov bolo obsiahnuté v nariadení č. 188 Sl. z. z. z 9. 9. 1941 o právnom postavení židov známom pod názvom *Židovský kódex*.“ ([4], 73) Článok *Právo na kultúru* vo Filozofickom zborníku sa v tejto súvislosti postavil na stranu totalitného režimu, ktorý zakazoval istej časti svojho obyvateľstva židovského pôvodu prístup na vzdelávacie štátne inštitúcie – univerzity, stredné a odborné školy. Autor článku tu píše, že „mnohí ľudia sú z nevedomosti presvedčení, že ide pri týchto predpisoch o porušovanie základných ľudských práv, a to konkrétne práva na kultúru: Každý človek má vraj právo na kultúru (vzdelanie). Ako porovnať tieto predpisy s prirodzeným právom? Bolo by pravda, že slovenský štát budovaný na prirodzenom práve, dotknul sa prirodzeného práva? Nie! Ide pri uvedenom úsudku o sofizmus, ako pri každom falošnom nesprávnom súde.“ ([5], 119) Takýto text nielenže do odborného periodika, akým nesporne Filozofický zborník bol, organicky nepatrí, ale zároveň svojho autora diskvalifikuje nielen po odbornej stránke, ale i po stránke etickej.

Uvedená orientácia podčiarkovaná i takýmito textami publikovanými v rubrike *Poznámky* vyvolávala v radoch členov Filozofického odboru participujúceho na príprave Filozofického zborníka odpor či kritiku.

Vráťme sa však krátko k samotnému FO MS. Jeho vznik bol skutočne prelomovým medzníkom v histórii slovenskej filozofie, pretože išlo o založenie prvej inštitucionalizovanej organizačnej jednotky filozofického pracoviska neuniverzitného typu na Slovensku. FO MS bol založený 30. apríla 1941. Jeho zakladajúcimi členmi boli ôsmi riadni a traja mimoriadni členovia odboru. „Patrili k nim A. Jurovský, Š. Polakovič, A. J. Šurianský, S. Š. Osuský, F. Skyčák, M. Chladný-Hanoš, J. Dieška, P. Gula, P. Tomko, F. Zavarský, I. Hrušovský a neskôr tiež A. Hirner ako referent odboru a (neskôr – K. K.) výkonný redaktor Filozofického zborníka... Svätopluk Štúr,

ktorý bol už za I. Československej republiky známym autorom a spočiatku aj podpredsedom Filozofického odboru MS, sa na protest proti politickej a ideovej orientácii režimu svojej funkcie vzdal a po celý čas existencie slovenského štátu verejne nepublikoval.“ ([2], 452) Niektorí členovia FO, ako sme už uviedli, sa s orientáciou periodika, ktorá sa odklonila od pôvodného zámeru deklarovaného v úvodnej stati prvého čísla („chce slúžiť pravde nie školám“), neidentifikovali a snažili sa o zmenu. Prispela k tomu najmä prezentácia takých ideových postojov, aké boli uvedené v už citovaných *Poznámkach*, ako aj neskrývané snahy Š. Polakoviča o pretláčanie blondelizmu do slovenskej filozofie.

A. Hirner ako iniciátor zamýšľanej zmeny o tom v publikácii *Matičná myšlienka* píše: „Z dvojstranných spoločných diskusií s J. Dieškom a P. Gulom nám vyplynulo, že kritika Polakovičovho pôsobenia u nás je nevyhnutná, že sa do nej všetci zapojíme so zámerom verejne pranierovať vedeckú úroveň Polakovičovej filozofie, trvať na faktickom prevzatí Filozofického zborníka za kolektívny orgán Filozofického odboru MS a zbaviť tým Polakoviča ideologického monopolu nad časopisom.“ ([6], 127) Tento zámer sa skupine členov FO MS aj skutočne podaril. Úlohu kritiky úrovne Polakovičovho filozofovania prevzal na seba J. Dieška, ktorý recenzoval Polakovičovú prácu *Úvod do filozofie*, čo vlastne bola učebnica základov filozofie pre VIII. ročník slovenských gymnázií. Rozsiahla recenzia tejto publikácie (201 strán) bola uverejnená v rubrike *Rozbor kníh* v 3. čísle druhého ročníka Filozofického zborníka. Ako píše A. Hirner: „Dieškova kritika bola formálne i obsahom veľmi mierna.“ ([6], 127) V skutočnosti bola recenzia pozitívna, ale zopár faktických pripomienok na Polakovičovú adresu bolo kritických, snáď najvážnejšia bola pripomienka, podľa ktorej autor úvodu vynechal v dejinách slovenského filozofického myslenia osobnosť a prínos Jána Kollára. Napriek tomu však táto recenzia stačila na to, aby sa autor *Úvodu do filozofie* dostal do odbornej defenzívy. Paradoxne práve J. Dieška svojím rozborom Polakovičovej práce, „... svojím celkove kladným posudkom podporil podstatne ostrejšiu kritiku, ktorej autorom bol J. Čečetka, a Polakovič sa nakoniec zmohol iba na argumentovanie prameňmi takej pochybnej vedeckej hodnoty, ako bol napr. Kratochvílov *Filozofický slovník*, čím si poškodil filozofickú reputáciu“ ([6], 127). Takto bola pripravená situácia, ktorá predchádzala z hľadiska zmeny orientácie Filozofického zborníka prelomové zasadnutie Filozofického odboru MS v decembri 1941. Na tomto zasadnutí pod vedením predsedu A. Jurovského vystúpil A. Hirner s pripraveným príspevkom, v ktorom požadoval zvýšenie odbornej úrovne Filozofického zborníka a aj reprezentatívnosti FO MS, ako Slovenskej filozofickej spoločnosti v zahraničí. Vo svojom vystúpení Hirner požadoval, aby v budúcnosti členovia FO MS pri príprave periodika mali „pre zborník určenú štúdiu prečítať a jej uverejnenie odporúčať aspoň dvaja členovia odboru. Tým by sa zabránilo tomu, aby slovenskú filozofiu reprezentovalo niečo, čo ju reprezentovať nemôže“ ([6], 128). Po Hirnerovom referáte sa na zasadnutí FO rozvinula diskusia, ktorej sa však Š. Polakovič nezúčastnil a na znak protestu proti negatívnemu posúdeniu jeho práce zo zasadnutia odišiel. V ďalšej diskusii paradoxne, ako to priznáva A. Hirner v rozprave, „vysvitlo, že Polakovičove štúdie venované úvodu do blondelizmu (seriál štúdií v I. a II. roční-

ku FS – K. K.) nikto pozornejšie nečítal“ ([6], 129). Aj napriek tomuto tristnému zisteniu, resp. možno práve preto „uznesenie odboru bolo jednoznačné: Filozofický zborník sa bude redigovať kolektívne, výkonným a zodpovedným redaktorom budem ja (A. Hirner – K. K.) a o jeho odbornú úroveň sa musí dbať viac ako doteraz“ ([6], 129).

Týmto rozhodnutím Š. Polakovič de facto až do konca vydávania Filozofického zborníka počas režimu slovenského štátu v roku 1944 stratil rozhodujúci vplyv na ideové zameranie a celkovú orientáciu periodika. A. Hirner túto skutočnosť po čase s hrdosťou konštatuje, keď píše: „Netreba vari zvlášť upozorňovať na to, že už tretie a štvrté číslo II. ročníka, teda hneď po mojom nastúpení do redakcie, vzbudili pozornosť tým, že sa do nich dostal čerstvejší vzduch, tzv. laickej filozofie, v ktorej sa predstavovali viacerí noví autori.

V treťom ročníku 1942 už Polakovič, ale ani jeho dvaja najužší, ale národosocialisticky neangažovaní spolupracovníci, absolventi rímskeho štúdia A. Šuriansky a M. Hanoš-Chladný ako autori štúdií nevystupujú.“ ([6], 130)

Rozporuplný príbeh Filozofického zborníka Filozofického odboru MS mal nesporne svojich protagonistov, hráčov aj divákov. Dnes, s odstupom času a z relatívne značnej, z aspektu ľudského života historickej perspektívy, je možné ich úlohy vidieť snád' v objektívnejšom svetle, bez clony donedávna „povinných ideologických“ modalít, skresľujúcich pokusy o objektívnejší obraz. V súvislosti s tým a preto podľa nášho názoru možno oprávnenne konštatovať, že medzi protagonistami Filozofického zborníka, ktorí pozitívne ovplyvnili smerovanie periodika, vyniká postava a osobnosť A. Hirnera. A Hirner, slovenský filozof a sociológ, bol skutočne ten, čo sa zaslúžil o to, že Filozofický zborník sa v rokoch 1942 – 1944 stal relatívne liberálnou platformou na publikovanie (pochopteľne, za daných dobových obmedzení, ktorými bola existencia totalitného štátu) pomerne širokého spektra vedeckých názorov a prúdov. Tento proces relatívnej liberalizácie periodika nebol jednoduchý, mal však svoje korene, príčiny a ciele a aj svojich aktérov, na úlohu ktorých sme v našej úvahe chceli aspoň stručne poukázať.

Analýze ďalšieho vývinu a príbehu Filozofického zborníka Filozofického odboru Matice slovenskej sa budeme venovať v pripravovanej štúdii *K dejinám prvého filozofického časopisu na Slovensku II.*

LITERATÚRA

- [1] UHER, J.: „Z dejín slovenskej filozofie.“ In: *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského Philosophica XVI.* Bratislava 1967.
- [2] UHER, J.: „Filozofický zborník – časopis Filozofického odboru MS, 1940 – 1948.“ In: Kollár, K. – Kopčok, A. – Pichler, T. (eds.): *Dejiny filozofie na Slovensku v XX. storočí.* Bratislava 1998.
- [3] *Filozofický zborník* roč. I, 1940. Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská 1940.

- [4] ZAVACKÁ, K.: „Protižidovské zákonodarstvo slovenského štátu.“ In: *Tragédia slovenských židov*. Banská Bystrica 1992.
- [5] *Filozofický sborník*, roč. II, 1941. Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská 1941.
- [6] HIRNER, A.: *Matičná myšlienka*. Bratislava 1992.
- [7] POLAKOVIČ, Š.: *Úvod do filozofie*. Bratislava 1941.
- [8] BALÁŽOVÁ, J.: „Primordialistická koncepcia národa Štefana Polakoviča.“ In: Kollár, K. – Kopčok, A. – Pichler, T. (eds.): *Dejiny filozofie na Slovensku v XX. storočí*. Bratislava 1998.
- [9] *Filozofický sborník* roč. III, 1942. Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská 1942.
- [10] *Filozofický sborník* roč. IV, 1943. Matica slovenská, Turčiansky sv. Martin 1943.
- [11] *Filozofický sborník* roč. V, 1944. Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská 1944.
- [12] *Filozofický sborník* roč. VI – VII, 1946. Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská 1946.
- [13] *Filozofický sborník*, roč. VIII, 1947. Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská 1947.
- [14] *Filozofický sborník* roč. IX, 1948. Turčiansky sv. Martin, Matica slovenská 1948.

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu VEGA č. 2/4129/25.

PhDr. Karol Kollár, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR